

Alexandru Ioan Cuza – artizan al României moderne

Dr. MARIA GEORGESCU

„Nu este în lumea aceasta totul deșertăciune, rămâne ceva statornic; rămân faptele mari, care sunt nepieritoare; da, fraților! Faptele mari opresc chiar moartea”, rostea cu durere Mihail Kogălniceanu, la 29 mai (stil vechi) 1873, la ceremonia de înmormântare, de la Ruginoasa, a lui Alexandru Ioan Cuza, pe care fostul său sfetnic îl identifica cu „*renașterea României*”. Cu același prilej, Kogălniceanu sublinia: „*el singur și-a scris istoria sa prin legi, prin actele cu care a făcut un stat, o societate, alta decât aceea ce i s-a fost dat, când l-am proclamat domnitor*”¹. Istoria i-a dat dreptate celui care a avut onoarea de a spune primul „*Măria Ta*” colonelului Cuza, îndemnându-l să fie „*omul epocii*”, să facă „*legea să înlocuiască arbitrarul*”, să fie bun și blând cu cei care „*mai toți domnii au fost nepăsători și răi*”².

Alexandru Ioan Cuza a răspuns chemării unei întregi generații de la mijlocul veacului al XIX-lea care a clădit România modernă. De aceea, a rămas în conștiința românilor ca Domnul Unirii și al Reformelor, iar cei mai de seamă istorici români i-au cercetat și reconstituit, cu migală și probitate științifică, opera reformatoare.

Într-adevăr, demarajul statului român spre modernitate l-a reprezentat momentul Unirii Moldovei și Țării Românești, la 24 ianuarie/5 februarie 1859. Prin dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza, ca domn în ambele țări, românii au reușit, prin ingeniozitate și curaj, dar și printr-o admirabilă solidaritate, să-și impună voința de Unire și să pună astfel Marile Puteri europene în fața faptului împlinit. Acțiunea originală de la 24 ianuarie 1859 s-a dovedit cu atât mai măreață cu cât alesul națiunii a condus cu îndrăzneală și inteligență acțiunea de modernizare a României. Prin reformele lansate rapid și energic, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a urmărit înlăturarea moravurilor turcești, fanariote sau rusești și orientarea țării pe făgașul civilizației occidentale, cu deosebire a celei franceze. Iar Franța lui Napoleon al III-lea i-a dat un binevoitor, dar și interesat, concurs.

Mai întâi, Cuza a realizat unificarea administrativă a țării și a obținut recunoașterea Unirii de către Marile Puteri. Apoi, cu tenacitatea unui om hotărât să meargă până la capăt cu reformele, a depășit - uneori în forță (dacă ne referim

¹ „Poporul” (București), nr. 58, din 7 iunie 1873.

² *Acte și documente relative la renașterea României*, vol. VII, București, 1900, p. 345.

la lovitura de stat din mai 1864) – atât obstacolele interne, venite fie dinspre conservatori, fie dinspre radicali, cât și pe cele externe. Aceste acțiuni urmăreau respectarea și lărgirea autonomiei, dar erau menite să deschidă și drumul independenței politice și să așeze, totodată, fundamentele unității întregii națiuni române.

Vastul program de reformare a societății românești a inclus toate sectoarele vieții publice, punând bazele legale ale unor instituții moderne. În acest scop, a organizat pe temeuri noi justiția prin introducerea Codului napoleonian și proclamarea egalității înaintea legii și a impozitelor; a dezvoltat învățământul, mai ales prin instituirea obligativității și gratuității celui primar și prin crearea Universităților de la Iași și București; a restructurat finanțele, comerțul și industria, a declarat autocefalia bisericii naționale, a secularizat averile mănăstirești, a desființat claca și a împroprietărit pe țărani, a dat o nouă lege electorală.

Nu a lăsat deoparte nici domeniul militar, mai ales că nu excludea nici varianta „independența prin război”. Unirea Principatelor crease cadrul favorabil propășirii „*armatei naționale și stimula idealul tuturor pentru ridicarea oștirii la nivelul armatelor celor mai bune din Europa*”, așa cum își doreau tinerii ofițeri ai vremii, printre care și viitorul general H. Herkt³. Acest proces a impus, printre altele, diversificarea relațiilor de cunoaștere și conlucrare pe plan militar cu state din vestul Europei, cu rezultate valoroase în acest domeniu, precum și preluarea și adaptarea la specificul românesc a experiențelor acumulate de armatele acestor țări. Orientarea noii politici militare era expresia efortului întreprins de autoritățile de la București de a îndepărta și a îngradi pe viitor ingerințele imperiilor limitrofe asupra armatei în vederea subordonării ei propriilor lor obiective politico-militare, așa cum se petrecuse în anii premergători Unirii cu armatele din Moldova și Muntenia.

Principala realizare pe plan militar a constituit-o crearea sistemului militar pe baza Legii de organizare a puterii armate, promulgată în 1864, expresie a concretizării conceptului european, modern la acea vreme, al „națiunii armate”. Referindu-se la realizările pe tărâm militar înfăptuite în timpul domniei sale, domnitorul Alexandru Ioan Cuza dezvăluia, într-o scrisoare către împăratul Franței, Napoleon al III-lea, : „*În momentul alegerii mele, Principatele Unite nu posedau decât 4000 sau 5000 de puști rusești, datând din timpul domniei împărătesei Ecaterina și vreo zece tunuri, fără valoare, de proveniență turcă, rusă sau austriacă. Pulbere, proiectile, capse nu ne parveneau decât din Austria; nu puteam trage un singur foc de pușcă fără îngăduința ei. Astăzi posed 60000 de puști ghintuite cumpărate din Franța; cele 2 000 de puști neghintuite, pe care le datorez generozității Majestății Voastre, au fost împărțite comunelor [...]*.”

³ Generalul Herkt, *Câteva pagini din istoricul armatei române*, București, 1902, p. 58.

Artileria mea numără 72 de tunuri ghintuite, construite în Franța după modele franceze. Dacă abia am găsit 3000 de oameni, recrutați în mod exclusiv din clasa țărănească, prost armați, prost echipați, neascultând decât la comenzile ruse și austriece, astăzi am 12000 de grăniceri, 8000 de dorobanți pedestri sau călări și o armată regulată de 20000 de oameni, recrutată din rândurile tuturor claselor societății, bine înarmată, bine echipată, susceptibilă de a fi ridicată, prin rezervele noastre duble, la triplul efectivului normal și formată în marea școală a principiilor militare ale Franței. Am creat o topitorie, ateliere de construcții și de reparații, în care fabricăm echipajele noastre, proiectilele noastre, pulberea noastră, capsulele noastre, care ne îndeestulează suficient trebuințele. O manutanță va completa în curând ansamblul stabilimentelor noastre. Aceste înfăptuiri importante au impus pentru moment țării mari sacrificii pe care, prin concursul patriotic al populației, le-am putut suporta fără a încărcă prea mult bugetul statului”⁴.

În paralel, Cuza a urmărit slăbirea imperiilor vecine prin sprijinirea mișcărilor naționale de eliberare ce li se opuneau din interior (a polonezilor în Rusia, a ungarilor în Austria, a bulgarilor, sârbilor, muntenegrenilor și grecilor în Imperiul otoman). Această politică a fost coroborată cu aceea a unor Mari Puteri – a Franței în centrul și sud-estul Europei, ori a Rusiei în Balcani – care aveau interese proprii să o susțină, dar s-a manifestat cu prudență, fără a implica statul român în acțiuni care i-ar fi putut periclita interesele sale majore.

Iată un succint și semnificativ bilanț care indică măsura în care domnia lui Alexandru Ioan Cuza a contribuit la edificarea României moderne.

*

Dacă dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza s-a făcut „cu aclamații, fără intrigi, fără violențe, fără corupție, prin singurul fapt al unei alegeri legale și al unei adunări libere”, aceasta s-a datorat faptului că „o nouă viață a pătruns în rândurile societății” românești, după cum sublinia consulul francez la Iași, Victor Place⁵. Dar nu numai împrejurările l-au propulsat în scaunul domniei. La fel de importantă a fost și personalitatea celui ales – ereditatea, fizicul, mediul în care a crescut și împrejurările care i-au marcat existența. Succesul lui Cuza se explică și prin însușirile sale: simpatic, inteligent, dezinteresat, cu replică promptă, dar, mai ales, prin spiritul liberal și prin patriotismul său. Ca fizic, contemporanii îl prezintă ca pe „un bărbat arătos cu o înfățișare plăcută și ademenitoare. Manierele lui erau distinse”, fapt ce l-a

⁴ D.A.N.I.C., Colecția Microfilme Franța, rola 77 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, Roumanie, vol. 18, Mémoires et Documents, 1862-1869, f. 70-77); publicat în *Români la 1859. Unirea Principatelor române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 605.

avantajat ulterior, în izbânzile sale diplomatice. La cei 39 de ani, Cuza era într-adevăr un om cu o personalitate bine definită, ale cărui trăsături de caracter n-au făcut decât să sporească șansele de reușită și să fie ales în unanimitate, atât la Iași, cât și la București⁶.

Consulul englez de la Iași, Henry A. Churchill, remarca la noul principe, în raportul său din 15/27 ianuarie 1859, „*calități care l-au situat deasupra oricărui alt candidat de pe liste. Reputația sa este a unui om cinstit și sincer, cu o judecată bună și cu fermitate de caracter*”⁷. Referindu-se la momentul alegerii din Moldova, istoricul francez Frederic Damé accentua faptul că noul domn „*nu era un necunoscut*”, ba, mai mult, „*putea fi considerat un mare patriot, un spirit liberal și de o integritate perfectă*”⁸. De altfel, imediat după alegere, la întâlnirea cu consulii acreditați în Principate, „*a făcut tuturor o excelentă impresie; este foarte deschis în conversație și nu disimulează în nici un fel dificultatea poziției sale*”; „*vorbește italienește și franțuzește cu multă acuratețe*”, după cum scria, la 16/28 februarie 1859, consulul belgian Jacques Poumay. Același diplomat îl descria astfel: „*svelt, blond, cu ochi strălucitori și privire hotărâtă, cu maniere alese și cu un fel de a fi original, agreabil, deși mai tot timpul serios*”. Totodată, l-a perceput ca pe „*un minunat soldat, purtând uniforma cu grație*”⁹.

Descendent dintr-o veche familie de dregători moldoveni din părțile Fălciului, fără mari averi, dar cu câțiva strămoși străluciți din partea Cuzeștilor, Alexandru Ioan Cuza s-a născut la 20 martie 1920, la Bârlad. Era fiul lui Ioan Cuza, ispravnic de Fălciu și apoi de Covurlui, și al Sultanei Cozadini, dintr-o familie greco-italiană din Constantinopol. Conform uzanțelor timpului, a învățat mai întâi la Iași, în pensionul ex-ofițerului francez Victor Cuénim, fiind coleg, printre alții, cu Mihalache Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, C. Vârnab, Anastasie Panu ș.a. În 1835, și-a luat bacalaureatul în litere, „*obținând calificative lăudabile*” la Paris, o dată cu Vasile Alecsandri, Panaite Radu,

⁵ Apud, Alexandru Ioan Cuza. *Acte și scrisori*, Iași, Editura Junimea, 1973, p. XXXIX.

⁶ Vezi, pe larg, A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, vol. I, Iași, 1903, p. 15-31; Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Științifică, 1970, p. 60-72.

⁷ D.A.N.I.C., Colecția Microfilme Anglia, rola 67 (Public Record Office London, Foreign Office 78 Turkey, vol 1443, f. 67-75); publicat în *Români la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, p. 333.

⁸ *Ibidem*, *Texte străine*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 399.

⁹ D.A.N.I.C., Colecția Microfilme Belgia, rola I, c. 128-130 (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur, Bruxelles Correspondance Politique, Légations, Roumanie, vol. 2, 1857-1860, doc. 94; publicat în *Ibidem*, *Documente externe*, vol. I, p. 423-424.

pictorul Negulici, vărul său Nicolae Docan și Nicolae Krețulescu. În anii 1837-1839 a frecventat, o vreme, cursuri de medicină, economice și apoi de drept, fără a dobândi, însă, vreo diplomă. Dar s-a aflat alături de acel grup de tineri luminați care aveau să se întâlnească mai târziu la cele mai importante evenimente istorice ce au marcat soarta națiunii. Erau cu toții iubitori ai ideilor de înnoire și progres, voiau reforme liberale, înlocuirea Regulamentului Organic printr-o nouă constituție care să ajute la dezvoltarea țării și, mai ales, voiau unirea. Amintindu-și de acea epocă, Vasile Alecsandri o caracteriza astfel: „*Pe plaiul străinătății trimișii din ambele principate dovedeau adevărul zicerii populare : sângele apă nu se face! Ei se legau împreună la cea mai iuti vedere ca niște frați buni ce s-ar întâlni după ani mulți de despărțire; trăiau într-un loc încurajându-se la studii, ajutându-se la nevoi și deprinzându-se astfel la ideea mântuitoare a Unirii românești*”¹⁰.

Cuza era cunoscut pentru convingerile sale, afirmate în timpul Revoluției române de la 1848, la Iași ori pe câmpia Blajului, în emigrație și în mișcarea unionistă. Demonstrase în nenumărate rânduri un caracter integru și câștigase o largă popularitate în opinia publică internă și internațională mai ales cu prilejul demisiei (iunie 1857) din funcția de pârçălab de Covurlui (prefect de Galați), ca o reacție la abuzurile și ilegalitățile comise de caimacamul Nicolae Vogoride contra partizanilor Unirii. Deși, cu câteva zile înainte de primirea funcției, același caimacam îl ridicase în rang de la sublocotenent la maior în doar 10 zile (martie 1857), crezând că astfel îl va câștiga adept al cauzei sale, Cuza nu a renunțat la convingerile sale democratice, unioniste, la spiritul de dreptate.

Cuza intrase în oștire în 1837, mânat de acel crez al tinerilor luminați ai vremii sale, care vedeau în instituția militară un mijloc de realizare a idealurilor naționale ; și-a întrerupt această carieră un timp doar pentru a merge la studii. În august 1858, era deja colonel și ajutor al hatmanului miliției Moldovei, post foarte important, atât în ierarhia militară, cât și în conducerea țării. „Având în vedere meritele ajutorului oastei, d. colonel Alecu Cuza”, căimăcămia de trei i-a încredințat, la 23 octombrie 1858, și obligațiile de hatman, ceea ce însemna că avea, de fapt, întreaga comandă a armatei Moldovei.

O trăsătură importantă a personalității lui Cuza era firea sa altruistă. De-a lungul vremii s-a dovedit cinstit, nu se folosise de slujbele civile pe care le-a ocupat (președinte al Judecătoriei Covurlui de mai multe ori, director în Ministerul de Interne la Iași, pârçălab de Galați) pentru a strânge avere. Dimpotrivă, a urmărit respectarea legilor, indiferent de starea socială a celui în cauză și s-a remarcat prin „desăvârșită vrednicie și râvnă”, pretinzând aceleași însușiri de caracter și de la subordonații săi. A luat măsuri pentru eliminarea traficului de influență și a abuzurilor în administrație și justiție. Simpatia evidentă

¹⁰ Apud, *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*, Iași, Editura Junimea, 1973, p. XII.

pentru cei nevoiași s-a observat de atunci, căci era intransigent, mai ales când nerespectarea legilor atingea pe țărani.

De altfel, nici ca domn n-a adunat bogății. Așa cum arăta poetul Dimitrie Bolintineanu în lucrarea memorialistică închinată domnitorului, căruia i-a fost ministru și prieten credincios, Cuza a fost unul dintre cei care au ieșit din domnie fără să facă avere prea mare. Castelul de la Ruginoasa era doar o frumoasă casă boierească. Nu dorea cu orice chip să trăiască în lux, ci avea o viață cumpătată. Nu-i plăceau mâncărurile fine și nu prezenta interes pentru a-și achiziționa obiecte de artă. În schimb, fuma neîncetat – ținând în mod deosebit doar la portigaretul său de ambră – și bea multă cafea. Nu refuza niciodată un pahar de vin sau lichior în prezența prietenilor. Nu era nici un mare pătimaș al jocului de cărți și nici nu-i plăcea vânătoarea. Iubea, în schimb, caii, fără a fi un bun călăreț și nu era potrivit duelurilor, ba, uneori, le încuraja.

Nu rămânea indiferent în fața frumuseții feminine, fiind mult prea simțitor la grațiile ei și căpătând o serioasă reputație în acest sens. Cu toate acestea, era privit cu îngăduință. A rămas de notorietate doar legătura sa cu frumoasa Maria Obrenovici, care a întrebuițat toate armele arsenalului feminin pentru a-l seduce și a-i lua locul doamnei Elena Cuza. Legătura lor amoroasă – publică și îndelungată – a rămas doar la acest stadiu, dar a adus cu ea o imagine nefavorabilă Domnitorului și multe traume sufletești Doamnei.

Nu era un pasionat al lecturilor, dar era dotat cu o inteligență nativă. Biblioteca sa din stejar, lucrată la Paris, nu avea cărți în rafturile ei, în schimb, scria Bolintineanu, „*raționa asupra tuturor chestiunilor politice, sociale, literare, cu înlesnire*”. În plus, era un om spiritual, care nu rămânea niciodată dator cu răspunsul într-o conversație pe orice subiect. Toate aceste trăsături de caracter îl făceau popular și iubit, fiind bine primit în societate. Nu dorea să facă cu orice chip carieră sau să pună în umbră pe ceilalți prin mari însușiri. Nu era orator de talia lui Kogălniceanu, nici talentat ca Alecsandri și n-avea nici prestigiul lui Negri. Dovedise, însă, în multe situații că avea un caracter integru, sincer, iar vederile sale politice erau largi, fără a avea tente extremiste.

De aceea, nu-i de mirare nici alegerea sa unanimă, nici că odată ajuns în fruntea statului și-a urmat cu consecvență programul de reforme burgheze. Dar nu s-a dovedit destul de intransigent în fața corupției unor politicieni, mai ales a celor din camarilă și a diverselor mașinații de culise. „*M-ar fi răsturnat de mult partidele dacă aş fi fost aspru cu toți care pradă țara, căci, afară de câteva excepții onorabile, dar netrebuincioase în trebile țării – spunea el – ceilalți nu caută în drepturile pe care le cer decât mijlocul de a despuia țara*”. Avea convingerea realistă că nimeni nu-i putea fi credincios în România acelor timpuri dacă nu era interesat. Ca urmare, a cultivat și tolerat în jurul său, mai ales în ultimii ani de domnie, o camarilă formată din profitori de tipul lui Librecht, Docan, Pisoschi ș. a., care „*l-a pierdut pe domnitor*”, scria D. Bolintineanu. În

parte, a avut dreptate. Tot el a surprins multe trăsături de caracter care țineau de natura umană, dar care nu-l onorau ca șef de stat. „*La începutul domniei primea pe toți câți veneau să i se plângă. Mai târziu nu mai primea decât puțini; cu cine voia era amabil, cu cine nu-l suferea îl trata cu asprime. Era ironic. Conversația sa era plăcută când voia*”. Chiar dacă îi recunoștea și îi disprețuia pe lingușitori, avea, totuși, „*un particular simțământ pentru aceia care erau oameni supuși la slăbiciuni*”. În schimb, pe oamenii onești îi respecta, dar nu-i iubea. De asemenea, Bolintineanu afirma că „*ii plăcea a pune intrigă între cei care-l serveau, între miniștri, între partide*”, dar „*nu era ranchiunos, uita a doua zi o insultă. Citea toate ofensele ce i le adresau gazetele umoristice. Se supăra, dar nu le lovea*”¹¹.

Dacă în administrația internă „*a tolerat multe rătăciri*”, după cum scria publicistul I. Gh. Valentineanu, pe plan extern a dat dovadă de multă grijă pentru apărarea autonomiei și demnității țării. Această atitudine a fost destul de plastic surprinsă de același publicist : „*Pe consulii puterilor străine, Cuza Vodă știi a-i ține în frâu. Cutezanța lor patentă până la impertinență, intrigile, cabalele și toată influența lor, Cuza le-a sfărâmat. Sub domnia lui, România s-a bucurat de prerogativele unui stat suveran*”¹². Analizând personalitatea lui Cuza, istoricul A. D. Xenopol evidențiază demnitatea exemplară a acestuia încă de pe timpul când îndeplinea funcția de pârcaș. Era „*foarte mândru și nu pleca ușor capul înaintea altuia*” și adoptase o poziție intransigentă față de purtarea necuviincioasă a unor militari din trupele austriece de ocupație. „*Această notă a caracterului său va domina mai ales în politica lui exterioară*”, conchidea autorul primei monografii științifice din istoriografia română dedicată acestei personalități¹³.

Cuza nu punea preț pe protocolul de la Palat, „*era inamic al oricărei etichete[...]. Rădea și de decorații*”, scria Bolintineanu. Nu aprecia, de altfel, nici un fel de manifestări publice organizate în cinstea lui, chiar le ura. De pildă, tot de la Bolintineanu aflăm că la o primire oficială, la Galați, făcută de „*miniștri, autorități, de un popor numeros care umpleau aerul de aclamații*”, întorcându-se către amici, ar fi spus : „*Aceste aclamații sunt ordonate de prefect, poate chiar plătite din casa publică. Vedeți cum se amăgesc sârmanii domni!*” În aceeași seară, privind de la fereastră pe cei care continuau să-l ovaționeze, ar fi zis : „*Acești oameni te aclamă, îți oferă flori; mâine îmi vor arunca pietre*”¹⁴. De altfel, chiar după succesul alegerii sale la București, consulul belgian, Jacques Poumay, nota că a refuzat toate onorurile ce se pregăteau și n-a vrut să accepte

¹¹ Apud, *Domnia și detronarea lui Cuza Vodă*, București, 1912, p. 16-19.

¹² *Ibidem*, p. 38.

¹³ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. I, p. 27.

¹⁴ *Domnia și detronarea lui Cuza Vodă*, p. 16, 19-20.

nici baluri, nici dineuri și ar fi spus la mai multe persoane că „*momentul nu este potrivit pentru a ne amuza, mai târziu nu zic nu, dar acum trebuie să ne concentrăm și să ne gândim la lucruri serioase*”¹⁵. Nu numai că s-a gândit, dar – luându-și în serios atribuțiile – a acționat în acest sens cu îndrăzneală, rapiditate și demnitate.

Alexandru Ioan Cuza nu poate fi considerat o figură legendară. A fost un om normal, cu idealuri și slăbiciuni, cu visuri mărețe și deziluzii. A fost un om potrivit, la momentul potrivit și care a îndeplinit tot ce putea face în acele împrejurări un domn autohton. Cuza considera că promise tronul ca pe „un depozit sacru” și înțelegea necesitatea îndeplinirii ultimului punct al Adunărilor ad-hoc – prințul străin –, pentru schimbarea statutului politic al țării. Actul abdicării forțate s-ar fi putut evita. Luând drumul exilului cu discreție și demnitate, ultimele sale cuvinte au fost : „*Să dea Dumnezeu să-i meargă țării mai bine fără mine, decât cu mine. Vă iert pe toți, domnilor!*” Apoi, descoperindu-se, a strigat: „*Să trăiască România!*”

¹⁵ *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, p. 424.